

2. Горшенёв В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе / В.М. Горшенёв. – М. : Юрид. лит., 1972. – 256 с.
3. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под общ. ред. чл.-кор. АН. КССР П.Е. Недбайло и докт. юрид. наук В.М. Поршнева. – М. : Юрид. лит., 1976. – 280 с.
4. Чечина Н.А. Норма права и судебное решение / Н.А. Чечина. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1961. – 78 с.
5. Шпилев В.Н. Содержание и форма уголовного судопроизводства / В.Н. Шпилев. – Минск : Изд-во БГУ, 1974. – 143 с.
6. Якуб М.А. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве / М.А. Якуб. – М. : Юрид. лит., 1981. – 144 с.
7. Кушнарченко Н.Н. Документоведение : [учебник] / Н.Н. Кушнарченко. – 8-е изд., стер. – К. : Знання, 2008. – 459 с.
8. Теория юридического процесса / под ред. В.М. Горшнёва. – Х., 1985. – С. 128–130.

САВЧЕНКО В. О.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна)

САВЧЕНКО В. А.,

викладач кафедри міжнародного права
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна)

УДК 347.441:338.46

**ХАРАКТЕРНІ ПРАВОВІ ОЗНАКИ ПОСЛУГ:
НА ПРИКЛАДІ МЕДИЧНИХ ТА ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ**

Стаття присвячена аналізу характерних правових ознак послуг на прикладі медичних та туристичних послуг. Розглянуто специфічні ознаки правового інституту послуг через його окремі елементи. Наведено приклади характерних правових ознак медичних та туристичних послуг.

Ключові слова: характерні ознаки, інститут послуг, медичні послуги, туристичні послуги.

Статья посвящена анализу характерных правовых признаков услуг на примере медицинских и туристических услуг. Рассмотрены специфические признаки правового института услуг через его отдельные элементы. Приведены примеры характерных правовых признаков медицинских и туристических услуг.

Ключевые слова: характерные признаки, институт услуг, медицинские услуги, туристические услуги.

The article deals with the analysis of legal characteristic signs of services. The article describes concept and types of the legal characteristic signs. The article contains information about legal characteristic signs of medical services and tourism services.

Key words: legal characteristic signs, services, medical services, tourism services.

Вступ. Сьогодні є усталеною позиція, що послуги є окремим правовим інститутом, який займає власне місце в системі об'єктів цивільних прав. У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) приділено значну увагу регулюванню інституту послуг, проте його основні положення носять узагальнений, типовий характер для всього інституту, окремо деталізуючи специфіку деяких видів послуг.

Інститут послуг доцільно вважати одним із найбільших об'єктів цивільних правовідносин, який має схожі й відмінні риси, зокрема з підрядом та іншими об'єктами цивільних правовідносин. Вважаємо, що основною підставою для розуміння послуг як окремого правового інституту, для його детермінації з іншими правовими явищами необхідно чітко проводити розмежування, яке має ґрунтуватися на виокремленні характерних правових ознак послуг.

Постановка завдання. Окрему проблематику складає питання виокремлення правових ознак послуг, які не поіменовані в ЦК України. До таких послуг відносять інформаційні, телекомунікаційні, консалтингові, юридичні, медичні, туристичні тощо. Проте окрему увагу доцільно приділити виокремленню характерних медичних послуг на прикладі медичних та туристичних послуг, адже законодавство містить знані прогалини із цього питання, а наукова доктрина приділяє йому недостатню увагу.

Результати дослідження. Як відомо, у Цивільному кодексі України закріплено обмежене коло ознак послуг: 1) виключно особистий характер надання послуги (ч. 1 ст. 902); 2) її оплатність або безоплатність (ч. 1 ст. 903) тощо [1]. На відміну від нормативного підходу доктрина цивільного права виділяє ширше коло ознак, притаманних послугам. Одним із перших науковців, який аргументував положення про те, що послуги можуть бути самостійним об'єктом цивільних правовідносин та наділяються спеціальними ознаками, був Є.Д. Шешенін. Науковець пояснював зазначену теорію шляхом виокремлення низки специфічних ознак послуг, а саме: 1) діяльність особи; 2) відсутність відчутного речового результату, який можна відділити від діяльності виконавця послуг; 3) споживання корисного ефекту послуги в процесі її надання. Саме такий підхід використовував у своїх роботах Є.Д. Шешенін [2]. Спочатку запропоновані ним концепції були об'єктом довгої полеміки, проте згодом стали базовими, знайшовши своє відображення в наукових працях провідних учених різних часів: О.С. Іоффе, Є.О. Суханова, В.В. Луця та інших [3, с. 29].

У сучасній науковій доктрині розроблено декілька напрямків щодо ознак послуг. Так, І.В. Венедиктова відносить до ознак послуг такі: 1) вони надаються, як правило, під час безпосереднього, прямого спілкування; 2) мають нематеріальний характер; 3) невід'ємні від суб'єктів надання послуги; 4) неможливі для накопичення та перерозподілу; 5) надаються шляхом вчинення нерозривних дій із їх виконання та споживання, що здійснюються одночасно в одному акті; 6) через складний зміст характеризуються непостійною якістю; 7) мають тривалий характер; 8) характеризуються чіткою адресованою спрямованістю [4, с. 49].

У свою чергу А.А. Телестакова пропонує відносити до ознак послуг такі: 1) корисний ефект послуги, що задовольняє потребу замовника, споживається в процесі надання; 2) відсутній гарантований позитивний результат; 3) споживність послуги в процесі її надання; 4) надання послуги відповідно до завдання замовника; 5) фидуціарність [5].

На нашу думку, найбільш характерними ознаками послуг можна визнати нематеріальність, споживчий характер та неможливість гарантування результату. Саме вони відображають специфіку послуг та відмежовують їх від інших об'єктів цивільних правовідносин, що в подальшому спрямовує їх аналіз у контексті медичної та туристичної специфіки.

У ст. 27 та 49 Конституції України закріплено, що кожна людина має невід'ємне право на життя та охорону здоров'я [6]. Ці права є основними в правовому суспільстві та стають відправною точкою розвитку чинного законодавства України, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення правового регулювання медичної діяльності. Як правило, медична діяльність має форму надання медичних послуг, які, незважаючи на наявність понад ста нор-

мативних актів у галузі охорони здоров'я, не отримали легального визначення та окреслення їх ознак. Зазначене породжує низку проблем, зокрема щодо розмежування медичних послуг та медичної допомоги, визначення місця медичних послуг у системі об'єктів цивільних правовідносин тощо. Враховуючи зазначене, визнається актуальним дослідження характерних правових ознак послуг саме на прикладі медичних послуг.

Характерною ознакою послуг визнається їх нематеріальний характер, що можна детально проілюструвати в контексті медичної специфіки. З одного боку, у площині медичних правовідносин це може визнатися сумнівним, адже дії медичного характеру завжди мають матеріальну складову та впливають на стан предметів матеріального та нематеріального світу. Для розуміння медичних послуг як суто нематеріальних необхідно виходити з мети їх надання, якою завжди є власне процес лікування, хірургічного втручання тощо. Наприклад, імплантація штучного кристалика в око призведе до його матеріальних та нематеріальних (покращення якості зору) змін. Корисний ефект медичної послуги завжди носить нематеріальний характер і споживається в процесі її надання. Зазначене дає підставу вважати, що особливість медичної послуги полягає в тому, що її метою завжди є вплив на здоров'я пацієнта, який хоч і має нематеріальний характер, але обов'язково зумовлює матеріальні зміни в організмі людини.

Іншою специфічною ознакою медичних послуг визнається їх споживчий характер. Як і у всіх інших видах послуг, мета медичних полягає в самому процесі їх надання, а не в кінцевому результаті. У процесі їх надання дії медичних працівників споживаються, залишаючи певні наслідки у вигляді зміни стану здоров'я пацієнта. Отже, враховуючи, що процес надання медичної послуги невідривний від її виконавця, споживання послуги збігається з моментом її надання.

Беручи до уваги невіддільність або невід'ємність медичної послуги від суб'єкта її надання, можна виокремити її третю специфічну ознаку – особливий суб'єктний склад. На відміну від інших видів послуг медичні потребують обов'язкового залучення спеціальних учасників правовідносин – пацієнта та закладу охорони здоров'я або лікаря приватної практики. Зазначені учасники наділені особливим правовим статусом, а коло осіб, які можуть такого статусу набути, визначене законодавством.

Характерною ознакою всіх послуг є неможливість гарантувати певний позитивний результат. По-перше, це зумовлено тим, що їх предметом виступають дії, що призвели до результату [7, с. 65], тобто лише сам процес надання послуг, а не очікуваний результат. По-друге, гарантування позитивного результату медичної послуги взагалі неможливе через їх специфіку, адже результат залежить не лише від дій медичних працівників, а й від сукупності об'єктивних обставин, на які дуже важко вплинути. Така ознака має важливе практичне значення, адже питання якості та позитивності результату медичної послуги можна визнати найбільш конфліктним, а неотримання очікуваного результату такої послуги стає основною підставою для подання позовних заяв у сфері охорони здоров'я. На підтвердження цього висновку рішення Київського районного суду м. Одеси № 2-96\2010, щодо випадку, коли пацієнт отримав медичні послуги від лікарні «INTO-SANA», які полягали в проведенні оперативного втручання в обсязі «консервативна міомектомія». Згодом було виявлено, що операція не дала позитивного результату, через що виникла необхідність виконувати аналогічну операцію в лікарні № 2 м. Одеси. Пацієнт звернувся з позовом про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, яка була завдана неналежним наданням медичних послуг. Суд частково задовольнив позов, не визнавши матеріальної шкоди [8]. Такий приклад ілюструє випадок, коли неотримання позитивного результату медичної послуги стає підставою для подання позову та підтверджує значення неможливості гарантування позитивного результату.

Додатково характерну ознаку медичних послуг можна виокремити з аналізу ст. 49 Конституції України, у якій закріплено право всіх громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу [6]. Для реалізації зазначеного права охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних й оздоровчо-про-

філактичних програм, а також створенням умов для ефективного та доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Зазначене дає підставу стверджувати, що медичні послуги мають апріорі публічний характер та надаються всім особам, які звертаються за їх отриманням.

Таким чином, вважаємо, що медичним послугам притаманні такі характерні ознаки: 1) надаються лише спеціальними суб'єктами правовідносин; 2) мають публічний характер; 3) реалізуються та споживаються в процесі здійснення медичної діяльності; 4) як правило, наслідком їх надання не стає матеріалізований результат. Як виняток можна назвати послуги з матеріалізованим результатом, невіддільним від самої дії чи діяльності (найчастіше це зустрічається у сфері пластичної хірургії та стоматології); 5) спрямовані на покращення здоров'я пацієнта або задоволення його репродуктивних та медико-естетичних потреб.

Проведений аналіз лише поверхнево окреслює характерні ознаки медичних послуг, але може бути підґрунтям для їх подальшого, більш глибокого дослідження. Ознаки медичних послуг виокремлюють їх серед інших об'єктів цивільних прав та дають підставу твердити про їх самостійне місце в системі інституту послуг.

Наведені ознаки характерні не лише медичним послугам, адже ґрунтуються на загальних нормах цивільного законодавства, які визначають специфіку всього інституту послуг. Отже, окреслені вище ознаки притаманні іншим видам послуг, що можна продемонструвати шляхом аналізу туристичних послуг як окремого, специфічного різновиду послуг, який займає власне місце в системі цивільних прав.

У статтях 33 та 45 Конституції України закріплено право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України та право на відпочинок [6]. Також ці права закріплені в Манільській декларації [9], а право на туризм та свободу туристичних подорожей зафіксовано в Глобальному етичному кодексі [10]. Зазначені права мають прогресивне та актуальне значення для суспільства та сучасного світу.

Одним з основних стримуючих факторів розвитку туристичних відносин була й залишається проблема належності правового регулювання надання туристичних послуг, відсутність їх актуального легітимного визначення. У свою чергу існуючі наукові роботи також не створюють цілісного наукового уявлення про основні проблеми визначення туристичних послуг. Для більш повного розуміння туристичних послуг та інституту послуг в цілому визнається актуальним дослідження характерних правових ознак саме туристичних послуг.

Для туристичних послуг характерні такі ознаки, що притаманні будь-яким послугам, а також специфічні ознаки, що притаманні саме цьому виду послуг.

Характерною ознакою туристичних послуг визнається їх нематеріальний характер, який полягає в тому, що ці послуги не можна оцінити в момент замовлення. Для розуміння туристичних послуг як суто нематеріальних необхідно виходити з мети їх надання, якою завжди є власне процес пізнання, відпочинку, оздоровлення тощо. До моменту, коли турист прибув на місце, що передбачене туристичною послугою, він має тільки опис місцевості чи маршруту, а також документи на його реалізацію. Корисний ефект туристичної послуги завжди носить нематеріальний характер і споживається в процесі її надання. Тобто здійснення мети надання туристичних послуг відбувається лише в момент перебування на туристичному об'єкті, саме в момент надання туристичних послуг. Зазначене дає підставу вважати, що туристичним послугам характерна мета, що завжди має нематеріальний характер, який виражається у внутрішніх відчуттях під час споживання туристичних послуг.

Другою специфічною ознакою туристичних послуг визнається їх споживчий характер. Як зазначалося раніше, мета туристичних послуг полягає в самому процесі їх надання, а не в кінцевому результаті. У процесі їх надання, дії виконавців туристичних послуг споживаються, залишаючи певні наслідки у вигляді відчуття відпочинку тощо. Також слід зазначити, що споживаються туристичні послуги саме туристом та обов'язково на конкретній території, що визначена умовами туристичної послуги. Отже, враховуючи, що процес надання туристичної послуги невіддільний від її виконавця, туриста та зони туризму, споживання послуги починається з моменту її надання.

Визнавши невіддільність туристичної послуги саме від суб'єкта її надання, можна виокремити її третю специфічну ознаку – особливий суб'єктний склад. Також на відміну від інших видів послуг туристичні потребують обов'язкового залучення спеціальних учасників правовідносин – з одного боку, туриста, а з іншого – виконавців туристичних послуг. Зазначені учасники наділені особливим правовим статусом, а коло осіб, які можуть набути такого статусу, визначене законодавством.

Характерною ознакою всіх послуг є неможливість гарантувати певний позитивний результат. Гарантування позитивного результату туристичної послуги проблемне через їх специфіку, адже результат залежить не лише від дій виконавців туристичних послуг, а й від сукупності об'єктивних обставин на які дуже важко вплинути. Отже, високий рівень сервісу, комфорт, дизайн туристичного устаткування та розпорядження ще не визначають належної якості надання та позитивного результату споживання туристичних послуг. Серед обставин, від яких також залежить позитивний результат надання та споживання туристичних послуг, можна визнати такі: сезон, погодні умови, географічне положення місця відпочинку, настрої і характер туриста та виконавців туристичних послуг. Таким чином, оскільки споживання туристичних послуг значною мірою залежить від сезону та географічного положення місця відпочинку, це може призводити до проблематичності гарантування якості обслуговування в періоди збільшеного попиту. Також слід враховувати, що туристи значною мірою впливають на послугу та саме від них залежить атмосфера в місці перебування. Помилки виконавців туристичних послуг, несумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків, ненадання або неналежне надання послуг також можуть зіпсувати загальне враження від туру. Отже, зазначена низка обставин може як позитивно, так і негативно впливати на виконання та споживання туристичних послуг.

Таким чином, туристичним послугам притаманні такі характерні ознаки: 1) надаються лише спеціальними суб'єктами правовідносин; 2) реалізуються й споживаються в процесі їх надання саме туристами та на чітко визначеній території; 3) наслідки їх надання мають нематеріальний характер; 4) їх надання не гарантує позитивного результату; 5) спрямовані на реалізацію відпочинку, рекреації, оздоровлення, проведення ділових зустрічей, участь у релігійних заходах тощо.

Висновки. Враховуючи зазначене, стає зрозумілим, що основні ознаки медичних та туристичних послуг певною мірою характерні для всього інституту послуг. Проте кожний окремий різновид послуг має свої специфічні властивості, а характерні ознаки можуть набувати особливі характеристики та відмінності. Подальше дослідження характерних ознак послуг визнається актуальним, особливо в контексті доктринального аналізу окремих, не поіменованих різновидів послуг.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
2. Шешенин Е.Д. Классификация гражданско-правовых обязательств по оказанию услуг / Е.Д. Шешенин // Гражданское право и сфера обслуживания. – Свердловск, 1984. – С. 42–44.
3. Батожська О.В. Договір зберігання автотранспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. / О.В. Батожська. – Х., 2010. – 206 с.
4. Венедіктова І.В. Щодо перспектив детермінації послуг / І.В. Венедіктова // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора О.А. Пушкіна. – Х., 2009. – С. 49–51.
5. Телестакова А.А. Система договорів про надання послуг в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.А. Телестакова. – 2008. – 16 с.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 30. – Ст. 141.
7. Антонов С.В. Розмежування договірної та деліктної відповідальності за шкоду

здоров'ю, заподіяну при завданні шкоди за договором про надання медичної допомоги / С.В. Антонов // Держава і право : збірник наукових праць (юридичні і політичні науки). – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2004. – № 23. – 672 с.

8. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 21 червня 2010 р. по справі №2-96\2010 // Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10254738>.

9. Манильская декларация по мировому туризму // Международные правовые документы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eco-tourism.kz/eco4.html>.

10. Глобальний етичний кодекс туризму : міжнародний документ від 1 жовтня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/983_001.

ТЕСТОВА Н. И.,
аспірант кафедри частного права
юридического факультета
(Институт экономики, управления
и права Российского государственного
гуманитарного университета)

УДК 347.61/.64

ПРАВОВЫЕ ОСНОВАНИЯ ПАТРОНАТА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ СУБЪЕКТОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В статье проводится анализ законодательства субъектов Российской Федерации в сфере патроната. В ходе исследования выявлены недостатки и особенности правового регулирования системы патроната. Определены предпосылки для создания и дальнейшего закрепления на федеральном уровне единого образца рассматриваемой формы семейного устройства.

Ключевые слова: патронат, патронатный воспитатель, дети-сироты, договор о патронатном воспитании, органы опеки и попечительства, региональное законодательство.

У статті наведено аналіз законодавства суб'єктів Російської Федерації у сфері патронату. У процесі дослідження виявлено недоліки й особливості правового урегулювання системи патронату. Визначено передумови для створення та подальшого закріплення на федеральному рівні єдиного зразка форми сімейного виховання, що розглядається.

Ключові слова: патронат, батьки-вихователі, діти-сироти, договір про патронатне виховання, органи опіки та піклування, регіональне законодавство.

In the article the analysis of the legislation of the constituent entities of the Russian Federation in the sphere of patronage. The research identified shortcomings and peculiarities of legal regulation of the system of patronage. Prerequisites for creation and further fixing at the federal level of a uniform sample of the considered

